

Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 lisad

Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord	2
Lisa 2. Mõõdikute metoodika ja allikad	5
Lisa 3. Arengukava koostamise protsess ja kaasamine	9
Lisa 4. Noortevaldkonna panus ÜRO säästva arengu eesmärkidesse	10
Lisa 5. Mõjude hindamine	13
Lisa 6. Kasutatud allikad	17

Lisa 1. Noortevaldkonna praegune olukord

Noorte osalus

Noorte osalust arendatakse noorteühingute, osaluskogude, õpilasesinduste ja teiste osalusvormide kaudu. Noorte osaluskogud võimaldavad noortel osaleda otsustamisprotsessis ja kaitsta oma huve neid puudutavates valdkondades nii kohalikul kui riiklikul tasandil. 2019. aastal tegutses noorte osaluskogu (noortevolikogu või aktiivgrupp) 72 omavalitsuses. Noorteühing on mittetulundusühing, mille liikmetest vähemalt kaks kolmandikku on noored ja mille eesmärk on korraldada ja läbi viia noorsootööd. Noorteühingutes osaleb hinnanguliselt 10% noortest. Riigi tasandil on noorte osaluse toetamiseks loodud noorte nõukogud, mis annavad ministriumidele sisendit poliitikaloomesse või käsitlevad noorte jaoks olulisi küsimusi. Noorte nõukogud tegutsevad Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Keskkonnaministeeriumi juures. Oluliste osalusvormidena tegutsevad üle Eesti ka erineva haridusastme koolide õpilasesindused.

Huviharidus ja huvitegevus

Huviharidus on noorsootöö kõige formaalsem osa, mida antakse ainult huvikoolides. Huvikoolid on noorsootöö asutused, mille tegevust reguleerib huvikooli seadus. Huvikoolid koostavad oma õpetatava huviala kohta õppekava. 2019. aastal oli Eestis EHISE andmetel 782 registreeritud huvikooli ja 5777 huvikooli õpetajat, kes pakuvad noortele huviharidust kokku 3908 õppekava alusel. Huvikoolide tegevuses osaleb üle 100 000 õppija, kes omandavad huviharidust spordi, muusika, kunsti, tantsu, loodus-täppisteaduste ja tehnoloogia ning paljudel teistel huvialadel. Huviharidus toetab huvialaga süvitsi õppimist, samuti Eesti kultuuri- ja sporditraditsioonide, tehnoloogilise arengu ja keskkonna jätkusuutlikkust ning paikkondlike traditsioonide arengut.

Huvitegevust korraldatakse nt koolide, noortekeskuste, huvikeskuste, laagrite, malevate, noorteühingute, raamatukogude, kultuurimajade ja mittetulundusühingute juures. Suur osa huvitegevusest toimub koolikeskkonnas nii üldhariduskoolide kui kutsekoolide noorsootöö raames. Koolides korraldab noorsootööd peamiselt huvijuht või muu nimetusega kooli noorsootöötaja koos õpilasesinduse ja ringijuhtidega.

Avatud noorsootöö

Avatud noorsootöö eesmärk on pakkuda noorele vabatahtlikkuse alusel osalemise võimalusi, et toetada tema aktiivsust ja toimetulekut ühiskonnaelus. Märksõnad on avatus ja noorte vaba tahe. Avatud noorsootöö tugevus seisneb noorte kaasatuses ja isetegemises. Avatud noorsootöös tegutsetakse noortelt noortele põhimõttel või koos noortega. Tegemist on pikaajalise protsessiga, mille raames toetatakse noort olema noor või noore saamist täiskasvanuks. Tulemuste asemel keskendutakse protsessile. See võimaldab luua positiivse keskkonna, milles noor tunneb end kogukonna ja ühiskonna jaoks olulisena. Avatud noorsootöö põhimõtete rakendamiseks kasutatakse avatud noorsootöö meetodit, mis on noortele arendavaks tegevuseks tingimuste loomise vahend. Avatud noorsootöö meetodi rakendamine noortekeskustes võimaldab pakkuda kõikidele noortele nende vaba tahte alusel individuaalsetele võimetele ja eelistustele vastavat arendavat ja mõtestatud tegevust. Tegevused mõjutavad noori omandama ja kasutama elus vajalikke oskusi ja pädevusi, soodustavad algatusvõimet ja ettevõtlikkust, toetavad identiteediotsinguid, sotsialiseerumist ning kujundavad väärtushinnanguid.

Noorteinfo

Noorteinfo teenus pakub noortesõbralikus formaadis teavet ümbritsevast elust, toetab noore iseseisvust, suurendab teadlikkust võimalustest ja valikutest oma elu paremaks korraldamiseks ning suurendab mõtestatud osalust ühiskonnas. Noorteinfo teenust pakutakse noorsootööasutuste

ja noortevaldkonna töötajate poolt noorte huvidest ja vajadustest vastavalt, lähtudes noorsootöö ning Euroopa noorteinfo harta põhimõtetest. Noorteinfo läbib keskselt kõiki noorsootöö valdkondi ning teenuse osutamise eest vastutab kohalik omavalitsus. Noorsootöötaja kutsestandard eeldab igalt noorsootöötajalt noorteinfo vahendamise pädevusi. Riik vastutab teenuse arendamise (sh noorte kaasamine loomisse ja valideerimisse) ja keskse noorteinfo teenuse osutamise eest. Noorteinfot arendab keskselt riiklik noortevaldkonna rakendusasutus, kes pakub vahetut infot hariduse, õppimise, töö ja karjääri, suhete, tervise ja ühiskonna teemade kohta noorteinfoportali Teeviit kaudu. Keskse koordineerimise raames koolitatakse ka noorsootöötajaid ja teavitatakse neid teenuse paremaks korraldamiseks.

Noorteseire

Noortele mitmekülgseks arenguks võimaluste pakkumine vajab järjekindlat ja ajakohast teadmist noorte olukorrast, nende väljakutsetest ja huvidest. Noorsootöö ja noortepoliitika kvaliteedi, tulemuslikkuse ja mõju süsteemne analüüs ja arendamine on olnud Eesti noortevaldkonna pikaajaline eesmärk. Terviklik seire- ja analüüsisüsteem pakub teadmispõhise loimitud noortepoliitika kujundamiseks ajakohast informatsiooni noorte eluoluga seotud valdkondade kohta, võimaldades hinnata noorte olukorda, arvestada noori puudutavaid aspekte poliitikasuundade väljatöötamisel ja hinnata poliitikamuudatuste võimalikke mõjusid. Noorteseiret koordineerib riiklik noortevaldkonna rakendusasutus koostöös Tallinna Ülikooli (www.noorteseire.ee), Statistikaameti (<https://juhtimislaudad.stat.ee/>) jt noortevaldkonnaga seotud teadlaste, poliitikakujundajate ja praktikutega.

Noorsootöölane koolitus

Noorsootöölane koolitus on kvaliteetse noorsootöö alus. Noorsootöölant täienduskoolitust on peamiselt arendatud riiklike programmide kaudu. Oluline osa (täiendus)koolitusi korraldatakse ülikoolide ja noortevaldkonna organisatsioonide või esindusühingute kaudu. Noortevaldkonna töötajaid on üle 9000, neile lisandub veel tuhandetes vabatahtlikke noorsootöötajaid. Noorsootöö eriala õpetatakse Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikooli Narva kolledžis, ja Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias. Tasemeharidust saab omandada rakenduskõrghariduses, bakalaureuse tasemeõppes ja magistriõppes. Spetsiifilisi oskusi nõudvate noortevaldkonna ametite esindajaid (nt instrumentaalne, kunstiline, spordialane vms) koolitatakse ka Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias ning Eesti Kunstiakadeemias.

Erinoorsootöö

Erinoorsootöö on sihitatud noorsootöö, millega luuakse arengueeldusi riskioludes elavatele ja/või probleemikäitumisega noortele nende võimete ja oskuste aktiveerimise ja motivatsiooni suurendamise kaudu. Erinoorsootöö teenuseid osutatakse tihedas koostöös õigusvaldkonna, siseturvalisuse ja tööturu osapooltega. Tõrjutusriski ennetamiseks ja vähendamiseks pakutakse noorsootöö kaudu noortele mitmekülgset lisatuge, sh tõrjutusriskis noortega kontakti loomine, nende kaasamine noorsootöö tegevustesse, nõustamine, individuaalsete lahenduste väljatöötamine (näiteks tugimeetmed haridusest ja tööturult eemale jäänud mitteõppivatele ja mittetöötavatele noortele). Rakendatakse alaealistele õiguserikkujatele suunatud korduvrikkumisi ennetavaid tegevusi jpm. Omavalitsused tegelevad ennetustööga korrakaitse-, sotsiaal-, lastekaitse- ja hoolekande-, haridus-, kultuuri-, spordi- jt komisjonide kaudu.

Noortelaagrid

Noortelaager loob noortele võimalused tervistavaks ja arendavaks tegevuseks. Laager kestab vähemalt kuus ööpäeva, toimub üldjuhul väljaspool noore elukohta ning võimaldab saada mh iseseisva elu, suhtlemis- ja toimetulekukogemusi. 2019. aastal tegutses Eestis 27 noorte ja 65 projektlaagrit, kus osales 30 782 noort. Noortelaagri ja projektlaagri läbiviimist reguleerivad

noorsootöö seadus, haridus- ja teadusministri määrus ning Sotsiaalministeeriumi kehtestatud tervisekaitseõuded. Laagri korraldamiseks on vaja tegevusluba ja kutsega noorsootöötajate olemasolu.

Noortemalevad ja tööhõivevalmidus

Vastavalt sihtrühma vajadustele ja kohalikele tingimustele kasutatakse mitmekesiseid töökasvatuse meetodeid valmistamaks noori ette tööturule sisenemisel. Levinumad on noortemalevad, mis tegutsevad peamiselt suviti ning ühendavad noorsootööd ja töötegemist. 2019. aastal tegutses Eestis 49 malevakorraldajat ja malevates osales 4224 noort. Üldhariduskoolides tegutsevad ka õpilasfirmad, mis soodustavad noorte ettevõtlikkuse arengut. Inspiratsiooniürituste, mentorluse, idee vormistamise toe ja rahastamise kaudu toetatakse noorte omaalgatust. Vabatahtliku tegevust ja töökasvatust võimaldavad ka ettevõtete koostöös teostatavad arenguprogrammid jms.

Noorte omaalgatused

Noorte omaalgatus on noorte mõtetest alguse saanud ideede arendamine ja ellu viimine noorte endi poolt. Noorte omaalgatuse toetamine loob noortele võimalusi oma ideid arendada ja teostada. Omaalgatuslike ideede elluviimine võimaldab noortel omandada uusi oskusi ja kogemusi ideede väljatöötamisel ja projektide elluviimisel ning omandatud oskusi ja teadmisi väärtustada. Omaalgatuste elluviimine edendab aktiivset eluhoiakut, suurendab teadlikkust töömaailma toimimisest ja arendab ettevõtlikkust. Alates 2019. aastast toetatakse noorte omaalgatuslike ideede elluviimist riikliku Ideeviida projektikonkursi kaudu.

Rahvusvaheline noorsootöö

Noorsootöö annab noorele ja noorsootöötajatele palju võimalusi rahvusvaheliseks koostööks ja kultuuridevaheliseks õppimiseks. Koostööd tehes arenevad keeleoskused, teadmised teiste kultuuride ja rahvaste kohta ning tekivad uued ideed ühistegevusteks. HTM-il on 2019. aasta seisuga kaks rahvusvahelist noorsootööalast koostööprotokoll: Soomega ja Belgiaga (viimases osalevad ka Läti ja Leedu). Sõlmitud on noortevaldkonna koostöömemorandum Ukrainaga. Noortevaldkonda hõlmavad välislepingud on sõlmitud Gruusia, India, Moldova, Portugali ja Türgiga. Euroopa Liidu haridus-, noorte- ja spordiprogrammi Erasmus+ kaudu toetatakse noortevaldkonnas noortevahetusi, ühisprojekte, noorsootöötajate õpirännet, Euroopa Solidaarsuskorpuse tegevusi, riikidevahelist koostööd ja ühiseid algatusi.

Lisa 2. Mõõdikute metoodika ja allikad

	Indikaator	Algtase	Sihtase 2035	Selgitus
<p>Üldeesmärk Noore avarad arenguvõimalused, turvatunne ja kindel tugi loovad Eestit, mida noor tahab edasi viia.</p>				
1.	Noorte usaldus riigi vastu (%)	56	70	<p><i>Indikaatori sisu on nende õpilaste osakaal (%), kes usaldavad Eesti parlamenti kui institutsiooni „täiesti“ ja „üpris palju“.</i> Indikaatori tasemeid mõõdetakse Eesti tulemuste põhjal IEA Rahvusvahelises Kodanikuhariduse Uuringus (ICCS).</p> <p><i>Näitajaks on uuringust valitud usaldus parlamendi kui demokraatliku valitsemise keskse institutsiooni suhtes Eestis.</i></p> <p><i>Algtase on määratletud 2016. aasta uuringutulemuste põhjal (Toots, A. (toim.)(2017). Noorte kodanikukultuur muutuv maailmas. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises Kodanikuhariduse Uuringus (ICCS 2016). Tallinn, Tartu: TLU, HTM). Uuringu järgmine küsitlustsükkel on planeeritud aastasse 2022.</i></p> <p><i>Sihttase on määratud senise muutustrendi (2009–2016 usalduse kasv 12% võrra) baasil.</i></p>
<p>Strateegilised eesmärgid</p>				
<p>HOOG Noored on loov ja edasiviiv jõud ühiskonnas – kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edenemise nügijad ja eestvedajad.</p>				
2.	18–26-aastaste noorte juhitud mittetulundusühingute osatähtsus (%) aktiivsete mittetulundusühingute hulgas	4,6	8	<p><i>Mõõdetakse noorte juhitud mittetulundusühingute (MTÜ) (s.o aktiivne mittetulundusühing (v.a korteri-, aiandus- jm ühistud), mille juhatuse liikmete hulgas on vähemalt üks noor (18–26-aastane)) osakaalu kõigist MTÜdest.</i></p> <p><i>Alusandmed statistika andmebaasis: NH13, statistikaameti noorteseire juhtimislaua.</i></p> <p><i>Algtase seisuga 2018.</i></p>
3.	Huvikoolis õppivate noorte osakaal (%) kõikide 7–26-aastaste noorte hulgas	28,8	35	<p><i>Mõõdetakse huvikoolis õppivate noorte osatähtsus kõikide noorte (7–26) hulgas. Näitaja mõõdab noorte osalust huvihariduses, mis on noore jaoks kõige</i></p>

				<p><i>ulatuslikum võimalus pikaajaliselt ja süsteemselt kindla huvialaga tegeleda. Huviharidust saavad huvikooli seaduse alusel pakkuda vaid huvikoolid.</i></p> <p><i>Alusandmed statistika andmebaasis: NH10, statistikaameti noorteseire juhtimislaua.</i></p> <p><i>Algtase seisuga 2018.</i></p>
4.	7–26-aastaste noorte omaalgatusprojektide arv	täpsustub	täpsustub	<p><i>Näitaja mõõdab noorte algatatud ideede ja esitatud taotluste arvu riigi poolt või riigi toetusel avatud projektikonkurssidel.</i></p> <p><i>Alg- ja sihttase määratakse aastal 2020.</i></p>
OSA Noorte õiguste kaitsmine riigis on järjepidev ning noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud.				
5.	Osalusvormide arv	74	täpsustub	<p><i>Näitaja mõõdab kaasamisformaate, mille eesmärk on noorte kaasamine otsustusse.</i></p> <p><i>Algtase seisuga 2019.</i></p> <p><i>Sihttase täpsustatakse aastal 2020, kuna osalusvormide definitsioon vajab täpsustamist. Vajadusel kohandatakse 2020 algtaaset muudetud meetodika põhjal.</i></p>
6.	18–26-aastaste kandidaatide osatähtsus (%) kõigi kohalike omavalitsuste volikogu valimiste kandidaatide hulgas	6,5	15	<p><i>Mõõdetakse 18–26-aastaste kandidaatide osatähtsust kõigi kohalike omavalitsuste volikogu valimiste kandidaatide hulgas, hindamaks noorte huvi osaleda aktiivselt osalusdemokraatias, teostada end kohalikus omavalitsuses ja kohaliku tasandi arengut eest vedada.</i></p> <p><i>Alusandmed statistika andmebaasis: NH14, statistikaameti noorteseire juhtimislaua.</i></p> <p><i>Algtase 2017. aasta kohalike omavalitsuste valimise andmete põhjal.</i></p> <p><i>Sihttase aastal 2033 (järgmised KOV valimised toimuvad aastatel 2021, 2025, 2029, 2033).</i></p>
ISE Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgeks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks.				
7.	Kohalike omavalitsuste osakaal (%), kus noorsootöö	täpsustub	täpsustub	<p><i>Näitaja mõõdab noorsootöö teenuste korralduse seisundit kohalikul tasandil.</i></p>

	teenused on vähemalt „edasijõudnu“ tasemel			<p><i>Koondnäitaja aluseks on RAM koostatud KOV noorsootöö teenustaseme mõõtmise süsteem, milles on 20 indikaatorit:</i></p> <p><i>Arengukava olemasolu</i> <i>Arengukavadega noorsootöösutusi</i> <i>Noortevolikogu</i> <i>Noorteühenduste toetamine</i> <i>Noorsootööd käsitlev komisjon</i> <i>Kvaliteedihindamine</i> <i>Tunnustamine</i> <i>Noortekeskuse töötajad</i> <i>Ruumide seisund</i> <i>Vabatahtlik töö</i> <i>Mitmekesised võimalused</i> <i>Kodulähedased noortekeskused</i> <i>Valikuvõimalused huvitegevuses ja -hariduses</i> <i>Tööelutegevuse võimalused</i> <i>Eri sihtrühmadega arvestamine</i> <i>Noorsootöö info</i> <i>Noortekeskuse lahtiolek nädalas</i> <i>Noorte rahulolu võimalustega</i> <i>Osalusaktiivsus huvihariduses</i> <i>Osalusaktiivsus koolide huvitegevuses</i></p> <p><i>Alg- ja sihttase täpsustub aastal 2020.</i></p>
8.	Noorsootöö teenustega rahul olevate noorte osakaal (%)	87	täpsustub	<p>Näitaja mõõdab noore hinnangut noorsootöö teenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile.</p> <p><i>Seoses vajadusega täpsustada rahulolu mõõtmise metoodikat täpsustub sihttase 2020. aastal.</i></p>
KINDLUS Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ja ennetatakse toetava turvavõrgustiku abil.				
9.	7–26-aastaste noorte osakaal (%), kes hindavad, et tugi on kättesaadav	täpsustub	täpsustub	<p><i>Näitaja mõõdab 7–26-aastaste noorte taju toe saamise lihtsusest probleemide korral noore elus.</i></p> <p><i>Uuritakse uuringuga.</i> <i>Algtase mõõdetakse 2021.</i></p>
10.	Sekkumis- ja erinoorsootöö programmides osalevate noorte osakaal (%) kogu sihtgrupist	täpsustub	täpsustub	<p><i>Näitaja mõõdab noortevaldkonna organisatsioonide pakutavates probleemide lahendamisele suunatud programmides ja erinoorsootöö programmides osalevate noorte osatähtsust kõikide sihtgruppi kuuluvate noorte hulgas.</i></p> <p><i>Alg- ja sihttase määratakse 2020.</i></p>

11.	NEET noorte staatusest väljunute osatähtsus teenustes osalenud noortest	täpsustub	täpsustub	<i>Mõõdetakse SoM noortegarantii raamistikus arendatud indikaatori põhjal: noortevaldkonna teenuste aruandluse alusel nende 15-26-aastaste NEET noorte osatähtsust, kes 6 kuud peale teenusest lahkumist on väljunud NEET noore staatusest, kõikide NEET- noortele suunatud noortevaldkonna teenuste saajate hulgas Eestis piirkondade lõikes.</i>
-----	---	-----------	-----------	--

Lisa 3. Arengukava koostamise protsess ja kaasamine

Arengukava koostamise eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium. Strateegilise planeerimise protsess koosnes neljast etapist: (1) ideekorje ja visiooniloome; (2) strateegiliste arengudokumentide eelnõude väljatöötamine; (3) valikute eelhindamine ja analüüs; (4) elluviimise ettevalmistamine alates 2020.

Strateegiaprotsess algas ideekorjega avalikkusele ja valdkondade esindajatele suunatud üritustel sügisel 2018. Paralleelselt töötasid augustist 2018 kuni märtsini 2019 ekspertrühmad, kes koostasid poliitikavaldkondade ülesed visioonidokumentid kolmel teemal: väärtused ja vastutus, heaolu ja sidusus ning konkurentsivõime. Neid aspekte mõjutavad haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkond indiviidi ja ühiskonna tasandil kõige enam. Ekspertide koostatud visioonidokumentid olid sisendiks kõigi Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegiliste arengudokumentide koostamisel.

2018. aasta septembris korraldas Eesti Noorteühenduste Liit koostöös Riigikantselei ja Rahandusministeeriumiga „Eesti 2035“ kavandamisega seotud noortefoorumi, mille eesmärk oli kaardistada noorte visioon Eestist aastaks 2035 ja anda sisend noortevaldkonna arengukavasse 2021–2035.

2018. aasta oktoobri alguses toimus VI Noorsootöö Foorum „Tagasi tulevikku!? Loomes tulevikuvisioni noortele koos noortega!“, kus oli üle 200 osaleja – peamiselt noored, noorsootöötajad ja partnerid erinevatest eluvaldkondadest. Arutelu keskendus sellele, millised on noorte soovid ja eesmärgid, aga ka väljakutsed ja probleemid, ning sellele, kuidas saavad noorsootöötajad noori toetada nende ees seisvate väljakutsetega toimetulekul.

Haridus- ja Teadusministeeriumi noortevaldkonna partnereid ja huvipooli kaasav töörühm alustas tööd juunis 2019. Töörühma ülesanne oli anda oma panus hetkeolukorra analüüsi, valdkonna eesmärkide, poliitikasuundade ja tegevuste sõnastamisse. Töörühm tugines oma töös visioonidokumentidele, analüüsidele, Euroopa Liidu õigusaktidele ja dokumentidele ning OECD analüüsidele. Töörühma kuulusid esindajad nii Haridus- ja Teadusministeeriumist kui partnerministeeriumidest ja rakendusasutustest, valdkonna esindusühingutest, kõrgkoolidest ja kohalikest omavalitsustest – kokku 62 liiget.

Eesti Noorteühenduste Liit korraldas 18.11.2019 üle Eesti üheksa osaluskohtumist – sealsed arutelud andsid samuti sisendit arengukavasse.

Lisaks toimus kohtumisi ja arutelusid valdkonna partnerite ja ekspertidega ning neilt küsiti ka kirjalikku sisendit.

Joonis 4. Arengukava ettevalmistamise protsess

Lisa 4. Noortevaldkonna panus ÜRO säästva arengu eesmärkidesse

25. septembril 2015 võeti ÜRO tippkohtumisel vastu deklaratsioon „Muudame maailma: säästva arengu tegevuskava aastaks 2030“ (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*), milles on 17 ülemaailmset säästva arengu eesmärki, 169 alaeesmärki ja suunised nende elluviimiseks. Eestis on säästva arengu põhimõtted integreeritud riiklikesse arengukavadesse ning eesmärged viiakse ellu valdkondade poliitika kaudu.

Säästva arengu tegevuskava 2030		Noortevaldkonna arengukava panus
Eesmärk	Alaeesmärk	
1. Kaotada kõikjal vaesus mis tahes kujul	1.4 Tagada 2030. aastaks, et kõikidel meestel ja naistel, eelkõige vaestel ja ebasoodsas olukorras olevatel inimestel, on võrdne õigus majandusressurssidele ning juurdepääs põhiteenustele, maaomandile ja maa kontrollimisele ning muus vormis varale, pärandile, loodusvaradele, asjakohasele uuele tehnoloogiale ja finantsteenustele, sealhulgas mikrofinantseerimisele.	1.3. Julgustatakse noorte ettevõtlikkust, loovust ja ideede kasvamist; 4.1. Tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused parandada oma elukvaliteeti ja saada selleks vajalikku tuge; 4.2. Soodustatakse riskirühmade sotsiaalset kaasatust ning vähendatakse noorte eemale- ja üksijäämise riski; 4.3. Suurendatakse mõistmist noorte riskikäitumise ja tõrjutusriski põhjustest ning teenuste vastavust noorte vajadustele;
3. Tagada kõikidele vanuserühmadele hea tervis ja heaolu	3.4 Vähendada ennetustegevuse ja ravimise abil 2030. aastaks kolmandiku võrra mittenakkavatest haigustest tingitud enneaegsete surmade arvu ning edendada vaimset tervist ja heaolu	4.2. Soodustatakse riskirühmade sotsiaalset kaasatust ning vähendatakse noorte eemale- ja üksijäämise riski; 4.3. Suurendatakse mõistmist noorte riskikäitumise ja tõrjutusriski põhjustest ning teenuste vastavust noorte vajadustele.

4. Tagada kõikidele kaasav ja õiglane kvaliteetne haridus ning elukestva õppe võimalused	4.4 Suurendada 2030. aastaks oluliselt noorukite ja täiskasvanute arvu, kellel on tööhõives osalemiseks, inimväärse töö leidmiseks ja ettevõtlusega tegelemiseks vajalikud oskused, sealhulgas tehnilised ja kutseoskused.	1.3. Julgustatakse noorte ettevõtlikkust, loovust ja ideede kasvamist; 3.2. Toetatakse noorsootöö järjepidevat arengut ning suurendatakse võimekust süvitsi toetada noorte oskuste, teadmiste, hoiakute ja tugevuste arengut erinevates valdkondades; 4.1. Tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused parandada oma elukvaliteeti ja saada selleks vajalikku tuge.
	4.7 Tagada 2030. aastaks, et kõik õppurid omandavad teadmised ja oskused, mis on vajalikud säästva arengu toetamiseks, pakkudes muu hulgas teadmisi säästvast arengust ja säästvast eluviisist, inimõigustest, soolisest võrdõiguslikkusest, rahu ja vägivaldliku kultuuri edendamisest, maailmakodanikuks olemisest ja kultuurilise mitmekesisuse hindamisest ning kultuuri osast säästva arengu saavutamisel.	2.2. Tagatakse kõigi noorte kaasarääkimise võimalus ja arvamuse ärakuulamine kõigil tasanditel; 2.3. Võimestakse noori olema aktiivsed kodanikud; 3.1. Tagatakse kvaliteetse noorsootöö regionaalne kättesaadavus; 3.2. Toetatakse noorsootöö järjepidevat arengut ning suurendatakse võimekust süvitsi toetada noorte oskuste, teadmiste, hoiakute ja tugevuste arengut erinevates valdkondades.
8. Toetada säästvat, kaasavat ja jätkusuutlikku majandusarengut ning tagada kõigile inimestele inimväärne töö	8.6 Vähendada 2020. aastaks oluliselt nende noorte arvu, kes ei tööta ega omanda haridust või kutset.	1.2. Toetatakse annete ja tugevuste avastamist ja arendamist; 1.3. Julgustatakse noorte ettevõtlikkust, loovust ja ideede kasvamist; 3.1. Tagatakse kvaliteetse noorsootöö regionaalne kättesaadavus; 3.2. Toetatakse noorsootöö järjepidevat arengut ning suurendatakse võimekust süvitsi toetada noorte oskuste, teadmiste, hoiakute ja tugevuste arengut erinevates valdkondades;
	8.b Töötada 2020. aastaks välja ja rakendada ülemaailmne tegevuskava noorte tööhõive tagamiseks ning rakendada Rahvusvahelise	4.1. Tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused parandada oma

	Tööorganisatsiooni ülemaailmne töökohtade pakt.	elukvaliteeti ja saada selleks vajalikku tuge; 4.2. Soodustatakse riskirühmade sotsiaalset kaasatust ning vähendatakse noorte eemale- ja üksijäämise riski; 4.3. Suurendatakse mõistmist noorte riskikäitumise ja tõrjutusriski põhjustest ning teenuste vastavust noorte vajadustele;
--	---	--

Lisa 5. Mõjude hindamine

Noortevaldkonna arengukava koostamisel on lähtunud Riigikantselei mõjude hindamise metoodikast. Strateegiaprotsessi esimeses etapis viidi avalikkusele ja valdkondade esindajatele suunatud ürituste raames läbi ideekorje. Paralleelselt töötasid augustist 2018 kuni märtsini 2019 ekspertrühmad, kes koostasid poliitikavaldkondade ülesed visioonidokumendid kolmel teemal – väärtused ja vastutus, heaolu ja sidusus, konkurentsivõime. Ekspertrühmade tulemusi arvestatakse kõigi Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegiliste arengudokumentide (sh noortevaldkonna arengukava) koostamisel. Juunis 2019 alustas tööd noortevaldkonna partnereid ja huvipooli kaasav tööühm, kes andis oma panuse hetkeolukorra analüüsi, valdkonna eesmärkide, poliitikasuundade ja tegevuste sõnastamisse.

Mõjude analüüsis on lähtunud:

1. Ekspertrühmade [tulevikuvisioonist ja ettepanekutest](#) Eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021–2035;
2. Strateegia „Eesti 2035“ [arenguvajadustest ja faktilehtedest](#);
3. Noortevaldkonna tööühma [materjalidest](#);
4. [VI Noorsootöö Foorumi](#) ja [Noortefoorumi 2035](#) tulemustest;
5. Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade [2018. a arengukavade täitmise analüüsist](#);
6. Euroopa Liidu [noortestrategieast 2019–2027](#);
7. Eesti ja rahvusvaheliste [uuringute ja analüüside tulemustest](#);
8. ÜRO resolutsioonidest 70/1 (2015) ja 2250 (2015);
9. OECD raportist GOV/PGC(2018)7REV1.

Arengukava üldeesmärk: Noore avarad arenguvõimalused, turvatunne ja kindel tugi loovad Eestit, mida noor tahab edasi viia.

Üldeesmärgi saavutamiseks on sõnastatud neli strateegilist eesmärki:

1. Noored on loov ja edasiviiv jõud ühiskonnas - kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edenemise nügijad ja eestvedajad.
2. Noorte õiguste kaitsmine riigis on järjepidev ning noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud.
3. Kvaliteetne noorsootöö on kättesaadav ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks ja kogemuste pagasi rikastamiseks.
4. Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ja ennetatakse toetava turvavõrgustiku abil.

Sotsiaalne, sh demograafiline mõju

Ekspertrühma loodud visioonidokument rõhutas vajadust lähtuda noore kujunemise toetamisel terviklikust vaatest. Ekspertrühma hinnangul on vajadus ühiskondliku kokkuleppe järele, mis käsitleks vananevas ühiskonnas poliitikate kujundamisel ja elluviimisel noori prioriteetse sihtgrupina. Piiratumatest õigustest ja majanduslikest ressursidest tingituna on noored võrreldes teiste vanuserühmadega haavatavamas positsioonis. Valmisolek tulevikuks eeldab suutlikkust osaleda maailmas, mõjutada inimesi, olukordi ja sündmusi paremuse suunas. Huvitegevusel ja noorsootööl on potentsiaal suurendada sotsiaalset ning kultuurilist kapitali, samuti inimeste võimekust luua uusi väärtusi. Noor saab omandada väärtusloomeks vajalikke oskusi ja kogemusi mitteformaalses õppes (noorteühingud, noorteprojektid jt noorsootöö tegevused).

Vaatamata praeguste noorte kõrgele oodatavale elueale on riskikäitumise ja terviseriskide tõttu kõrge ka nende suremuse näitaja. Noored seisavad silmitsi ka uute väljakutsetega, näiteks digiohud, küberpettused ja -kiusamine, mis omakorda mõjutavad noorte vaimset tervist, soodustavad liigset enesekriitilisust ja stressi ning ebatervislikke harjumusi.

Ekspertide hinnangul on tervikliku vaate puhul oluline lõimida nii noorsootöö kui valdkonna väliseid noortele suunatud teenuseid (tööhõiveteenused, nõustamisteenused, sotsiaalhoolekanne).

Väljakutsetele vastamiseks on arengukavas kavandatud järgnevad tegevused: noorte toetamine iseseisvumisel ja siirdumisel tööellu; noorsootöö tegevuste kättesaadavuse parandamine rühmadele, kelleni teenused praegu ei jõua (18–26 aastased noored); noorte võrdse kohtlemise vajaduse teadvustamine; võimaluste loomine enda avastamiseks, silmaringi avardamiseks, omaalgatusteks ja ühistegevusteks; juurdepääsu suurendamine noorsootöö tegevustele ja -asutustele; noorteinfo kvaliteedi, teenuse süsteemse arendamise ja kättesaadavuse tagamine; noorsootöö vormide rikastamine (metoodiline mitmekesisus, teenuste mobiilsus ja dünaamilisus vastamaks maksimaalselt noore vajadustele).

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Noorte suuremat valmisolekut riigikaitssesse panustada toetab tugevam side riigiga. See side ei kujune pelgalt patriotismi toel, vaid ka võimalustest panustada kohalikus kogukonnas ja olla kaasatud riigi tasandi otsustusprotsessidesse. Osalemise ja kaasaráakimise oskuste kujundamine ja võimaluste pakkumine toetab tugevama sideme kujunemist kogukonna ja riigiga. Oskuste arengut toetab ka osalemine noorteühingute tegevustes või noorsootöös laiemalt.

Rände suurenemise ja linnastumise taustal on oluline leida võimalused, kuidas toetada ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist ja kaasata kõiki noori. Hariduse (sh mitteformaalse õppe) ja noorsootöö tegevuste abil on võimalik kujundada Eestis elavate inimeste ühist väärtusruumi, arendada koostööoskusi, keelteoskust ja kultuuridevahelist mõistmist.

Arengukavas on kavandatud järgnevad tegevused: kultuuri kestlikkuse jaoks tagada noortega ja noortekultuuriga arvestamine; pöörata eritählepanu vähemate võimalustega noorte kaasatusele ettevõtlus-, loome- ja arendustegevustesse; suurendada arusaama noorsootöö rollist noorte omavahelises märkamises ja hoolivuses; tõhustada noorte heaks töötava tervikliku tugi- ja turvavõrgustiku toimimist.

Mõju majandusele

Ekspertühma visioonidokumendi põhjal on 2008. aasta majanduskriis suurendanud noorte tööpuudust ja muutnud keerulisemaks sujuva ülemineku haridusest tööturule. Töö olemuse, ärimudelite ja tehnoloogia areng eeldab noortelt valmisolekut muutustega kohaneda. Ebatraditsioonilised tööajad ning -kohad võivad vastata noorte ootustega paindlikkuse osas, ent eeldavad paremaid tulevikutöö oskusi (enesejuhtimine, probleemilahendus, analüüsioskus, sotsiaalsed oskused, loovus). Muutuval ja avatud tööturul peavad noored olema valmis ümberõppeks ja konkureerimiseks välistööjõuga.

Avamaks noorte potentsiaali Eesti majanduse arengu toetamisel tuleb toetada nende ideede elluviimist ja väärtustada nende väljapakutud lahendusi. Noorsootöö tegevustel on formaalhariduse kõrval oluline roll noorte ettevõtlikkuse kujundamisel. Noortevaldkonna tegevused pakuvad võimalusi noorte huvide süvendamiseks nii prioriteetsetes loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia valdkondades, kui kaunite kunstide osas. Noorte kokkupuuted professionaalidega ja võimalused erinevate tegevusvaldkondade avastamiseks soodustavad uuenduslike lahenduste teket ja rikastavad ettevõtlusmaastikku. Oluline on hoida võimalused avatud ka vähemate võimaluste noortele ning tagada turvaline keskkond katsetamiseks, kogemuse saamiseks ja sellest õppimiseks. Noorte heitumust ja kõrvalejäämist on võimalik ennetada noortele pakutavate lõimitud teenustega.

Noorte ettevõtlik hoiak ei toeta üksnes majandust, vaid selle positiivne mõju avaldub noorte omaalgatuste kaudu ka teistes valdkondades (sh loome- ja arendustegevusse). Soovitud mõju saavutamisel on oluline roll noorsootöötajate ettevalmistamisel – nende (täiend)koolitamine,

kutsestandardid ning kvalifikatsiooni tõestamise vajadus aitavad hoida noorsootöö teenuste kõrget kvaliteeti ja vajalikud pädevused noorte ettevõtlikkuse toetamisel. Noorsootöö tegevuste kvaliteedi arendamisele või teenuste kättesaadavuse suurendamisele tähelepanu mittepööramine mõjub (talentide arendamise vaatest) negatiivselt nii konkurentsivõimele kui vähendab noorsootöö tegevustes osalemisega kaasneva positiivse mõju avaldumist noortes (sh meeskonnatöö-, suhtlus- jt sotsiaalsed oskused).

Arengukava tegevustega arendatakse noorte ettevõtlikust, edendatakse nutikate noorsootöö lahenduste abil innovatsiooni; toetatakse tegevusi, mis aitavad vähendada noorte väljalangevust formaalharidusest või NEET-staatusse jõudmise riski ja sellega kaasnevaid kulusid; toetatakse MATIK-huvialadega tegelemist, ettevõtlust kohalikul ja kogukonna tasandil (sh sotsiaalne ettevõtlus) ning noorsootöötajate ettevalmistamist ning täiendkoolitamist.

Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Kliima- ja keskkonnateemad on noorte jaoks olulised kõikjal maailmas. Eestis väljendub see kodanikuliikumistes ja meeleavaldustel osalemise kaudu ning soovina rääkida kaasa keskkonda puudutavate otsuste kujundamises (näiteks Keskkonnaministeeriumi juures tegutsev noorte keskkonnanõukogu). Keskkonnaprobleemidega toimetulek eeldab muutusi inimeste harjumustes ja hoiakutes. Ekspertrühma sõnastatud vajadusega kasvatada noortes hoolivust ja solidaarsust saab tegeleda erinevates õppevormides, mh mitteformaalses õppes ja noorsootöö tegevustes.

Lähitulevikus eesseisvad keerulised kliima- ja keskkonnavalikud mõjutavad otseselt praeguste noorte heaolu. Seetõttu on oluline pakkuda neile mitmekülgseid kaasaráärmisvõimalusi. Poliitika või muudatuste kavandamisel tuleb analüüsida ka nende majanduslikku, sotsiaalset ja väärtustega seotud mõju noortele. Kui jätta mõju noorte vaatest kaardistamata ja/või nende vajadused arvestamata, võib see juba lähitulevikus seada noored tõrjutusriski.

Arengukavas on kavandatud järgmised tegevused: võimaluste loomine eri teemavaldkondade (sh keskkonna- ja kliimaküsimuste) avastamiseks noorsootöö tegevuste kaudu, noorte omaalgatuste ja kodanikuaktiivsuse toetamine, noorsootöötajate täienduskoolitused, meetodika ja lahenduste arendamine ja katsetamine.

Mõju regionaalarengule

Noorsootöö tegevused on vahend, mille abil noored avastavad ja arendavad oma huve ja loovust. Linnastumise suurenedes kasvab vajadus parandada teenuste kättesaadavust ja valikut maapiirkondades, et pakkuda noortele võrdväärsid noorsootöös osalemise võimalusi elukohast sõltumata. Ekspertrühma visioonidokument rõhutab vajadust teadlikult ja süstemaatiliselt võimestada noori lõimitud noortepoliitika kaudu. Tegevuste kavandamisel on oluline arvestada noorte kui mitmekesise sihtgrupiga, nende erinevate huvide ning vajadustega.

Noorte mitmekülgne kaasamine kohaliku tasandi otsustuste tegemisse toetab teadlike ja vastutustundlike ühiskonnaliikmete kasvu. Noorte jõustamine esindusdemokraatiasse kaasamise abil (sh valimisea langetamine) aitab kaasa valimisaktiivsuse kasvule ja seob noori tugevamalt kohaliku kogukonnaga. Noortele sobivate osalusvõimaluste pakkumine aitab kujundada solidaarsemat ja võrdsemat ühiskonda, kus noortel on paremad väljavaated. See on eeldus, et vähendada Euroopas süvenevat trendi – noorte võõrandumist ja pettumust poliitikas.

Sõltumata päritolust on oluline tagada kõigile noortele võimalused elus edasi jõuda ja ennetada nende tõrjutusriski sattumist. Noorsootöö tegevuste läbi on võimalik ennetada ja vähendada tõrjutud noorte osakaalu ning aidata heitunud noored tagasi haridussüsteemi või tööturule. Piirkonna arengut silmas pidades on vaja toetada noorte potentsiaali avamist ja omaalgatust ning luua eeldused ettevõtluse, loome- ja arendustegevustega katsetamiseks.

Nii arengukava visioon (iga noore võimalus olla parim versioon iseendast) kui üldeesmärk – avarad arenguvõimalused ja turvatunne – loovad eelduse, tagamaks noorte tegevus- ja enesearenguvõimalused elukohast või teistest mõjutajatest sõltumata.

Arengukava tegevustega tagatakse noortele võimalus saada tuge ideede teostamiseks (mentorlusvõimalus, avalik ruumi ja vahendid), luuakse võimalusi ettevõtlusideede toetamiseks tööturul (sh vähemate võimalustega noorte jõustamine), toetatakse noorte kaasamist osalus- ja esindusdemokraatiasse ning osalust kogukonna tegevustes (sh vabaaühenduste juhtimises ja vabatahtlikus tegevuses).

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korralduse seisukohalt on oluline terviklik lähenemine, mis lõimitud poliitika ja -teenuste kaudu oleks noore arengu toetamise teenistuses. Sama oluline on stabiilne rahastamine. Arengukava tööühma hinnangul peab noortele olema tagatud terviklik tugi- ja usaldusvõrgustik, mis toetaks noore arengut ja korraldaks sekkumisi vastavalt vajadusele. Tervikliku lähenemise eeldus on tõhusam koostöö kohalike omavalitsuste vahel ning keskvalitsuse, kohaliku tasandi ja kodanikuühiskonna ülesannete ja vastutusosalade selge jaotus. Noori puudutavate poliitikaettepanekute ettevalmistamisel on oluline analüüsida kaasnevat mõju noorte olukorrale ja tagada regulaarne ülevaade riigi investeeringutest noortevaldkonna avalikesse teenustesse.

Noorte kaasamine neid puudutavate (avalike) teenuste disaini ja innovatsiooni toetab teenuste paremat vastavust noorte vajadustele. See eeldab, et noortega tegelevad ametnikud on teadlikud noortepoliitika eesmärkidest ning noorte tegelikust vajadustest, oskavad noori kaasata ning käsitlevad neid eraldiseisva ja prioriteetse sihtgrupina. Ametnike parem teadlikkus ja oskused aitavad omakorda ennetada näilist kaasamist, millega jäetakse arvamustega arvestamata või tegelikud vajadused kaardistamata ja mis võib vähendada noorte motivatsiooni järgmisel korral panustada. Noorte sihtrühma prioriteetseks pidamise kõrval on oluline ka paremini mõista, milline on noore positsioon ja mõju otsustusprotsessis. Läbipaistvam otsuste kujunemine motiveerib noort suurema tõenäosusega edaspidi panustama. Kaasamiseks vajalike pädevuste arendamist ja hoiakute muutmist toetab kohalikus omavalitsuses noorsootöö korralduse eest vastutava täiskohaga ametniku olemasolu.

Arengukavas on kavandatud järgnevad tegevused: koondada ja levitada parimaid kaasamisviise, valmistada eri tasandi ametnike ette noortega tegelemiseks, kaasata noori neid puudutavate teenuste disainimisse (sh nutika noorsootöö abil), toetada noorte kaasamisvõimekust valdkondlike lahenduste ja vastutusvõrgustike kaudu (sh ettepanek luua nõustavad üksused nii peaministri büroo kui presidendi kantselei juurde), kasutada teadustulemustel ja praktilistel kogemustel põhinevat parimat teadmist noortele suunatud sekkumiste arendamisel, tõsta teenuste mõju ja kulutõhususe hindamise kvaliteeti, lähtudes mitmekülgsatest teadmistest, praktikast, noorte vajadustest ja teadustulemustest, tagada noortele lihtsad ja mugavad eri vormis kaasaraäkimise võimalused, anda noortele tagasisidet nende arvamusega arvestamise kohta, kohustada ministere ja kohalikke omavalitsusi noortega konsulteerima nendes puudutavate otsuste tegemisel, tagada kohalikes omavalitsustes noorte omaalgatuste toetamine.

Lisa 6. Kasutatud allikad

- Allaste, A.-A., Beilmann, M., Idnurm, T., Kalmus, V., Kiisel, M., Nugin, R., Pirk, R., Saarsen, K., Tiidenberg, K., Tammsaar, H. ja Toots, A. (2018). *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*.
https://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlSHOgZmljYyMDE4LzA5LzI1LzEwXzQxXzQ5XzIyM19Ob29ydGVzZWlyZV8yMDE3XzIwMTgucGRm/10_41_49_223_Noorteseire_2017_2018.pdf
- Aksen, M., Kiisel, M., Saarsen, K., Koppel, H., Jaanits, J., Tammsaar, H., Rajaveer, L., Narusson, D. ja Trumm, E. (2018). *Noorte osalemine otsustusprotsessides*. Tartu: Tartu Ülikool.
https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/lopparuanne_19.03_noorte_osalus_rake.pdf.
- Beilmann, M., Linno, M., Murakas, R., Rämmer, A., Soo, K., Veltmann, V., Veski, L. ja Visnapuu, U. (2010). *Eesti noorsootõtaja, tema pädevused ja koolitusvajadus. Kokkuvõte uuringutulemustest*. Tartu: Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.
- Dunne, A., Ulicna, D., Murphy, I. ja Golubeva, M. (2014). *Working with young people: the value of youth work in the European Union*. http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/study/youth-work-report_en.pdf
- Eesti Noorsootöö Keskus (2018a). *VI Noorsootöö Foorum NOORUM. Foorumi tulemuste kokkuvõte*.
<https://pilv.hm.ee/index.php/s/vROQUIthLa3rh9a/download?path=%2FKokkuv%C3%B5tted&files=Noorumi%20tulemuste%20kokkuv%C3%B5te%20koos%20lisadega.pdf>
- Eesti Noorsootöö Keskus (2018b). *Noored 2035. Noorsootöö foorumi taustamaterjal 2018. Noorte ees seisvad väljakutsed ja noortevaldkonna roll nendega toimetulekul*.
https://pilv.hm.ee/index.php/s/mYUjUP9DG2fyLCE?_ga=2.114375758.831251334.1582800602-841272114.1554735769
- Eesti Noorteühenduste Liit (2018). *Noortefoorum 2035 tulemuste kokkuvõte*. https://enl.ee/wp-content/uploads/2018/10/Tulemuste-kokkuv%C3%B5te-anal%C3%BC%C3%BCs_Noortefoorum-2035_10.10.2018.pdf
- Eurofound (2012). *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*.
https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf
- Eurofound (2016). *Exploring the diversity of NEETs*.
https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1602en.pdf
- Euroopa Liidu Teataja (2016). *Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid*.
https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/oj_c_2016_202_full_et_txt.pdf
- Euroopa Liidu Teataja (2019). *Euroopa Liidu Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate resolutsioon noortevaldkonnas tehtava Euroopa koostöö raamistiku kohta: Euroopa Liidu noortestrategia 2019–2027*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=EN)
- Euroopa Nõukogu (2020). *Resolution CM/Res(2020)2 on the Council of Europe youth sector strategy 2030*. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680998935

- Haridus- ja Teadusministeerium (2019). *Ekspertrühmade tulevikuvisionid ja ettepanekud Eesti haridus-, teaduse, keele- ja noortevaldkonna arendamiseks aastatel 2021–2035*. https://www.hm.ee/sites/default/files/tark_ja_tegus_kogumik_a4_veebi.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium (2019). *Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 koostamise ettepanek*. https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_koostamise_ettepanek_eis_2_3.10.2019.pdf
- Helemäe, J. (2018a). *Sotsiaalne tõrjutus noortevaldkonna kontekstis*. Tallinna Ülikool. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2018_RASI%20toimetised%20nr%201_Sotsiaalne%20t%C3%B5rjutus%20noortevaldkonna%20kontekstis_final.pdf
- Helemäe, J. (2018b). *Tööturu ebakindlust kogevad Eesti noored: vanemate ja sotsiaalsete võrgustike toetus täiskasvanuks saamisel*. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2018_RASI%20toimetised%20nr%204_T%C3%B6turu%20ebakindlust%20kogevad%20Eesti%20noored_vanemat_e%20ja%20sotsiaalsete%20v%C3%B5rgustike%20toetus%20t%C3%A4iskasvanuks%20saamise_l_final.pdf
- Justiitsministeerium & Riigikantselei (2012). *Mõjude hindamise meetodika*. https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/mhm_03-12-12.pdf
- Kenrick, J. (2011). *The outcomes & impact of youth advice – the evidence*. <https://www.youthaccess.org.uk/downloads/theoutcomesandimpactofyouthadvice-the-evidencefinal1.pdf>
- Kivest, A.-L., Sprenk, K. A., Tarros, M. ja Tibar, R. (2019). *Osaluskohvik 2019. Sisuaruanne*. https://enl.ee/wp-content/uploads/2017/08/ENL_osaluskohvik-%C3%BCleriiklik-2019-kokkuv%C3%B5te.pdf
- Käger, M., Kivistik, K. ja Tatar, M. (2017). *Noorsootõtajate koolitusvajaduse uuring. Balti uuringute instituut*. <https://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2018/03/Noorsootõtajate-koolitusvajaduse-uuring-2017.pdf>
- Murakas, R., Beilmann, M., Lillemäe, E., Linno, M., Rämmer, A., Soo, K., Tooding, L.-M. ja Trumm, A. (2018). *Noorsootõös osalevate noorte rahulolu noorsootõoga. Uuringu lõppraport. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut*. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/noorsootoos_osalevate_noorte_rahulolu_noorsoot_ooga_loppraport_2018a.pdf
- Müürsepp, L., Rannala, I.-E., Taru, M. Toots, M., Bart, S. ja Ulozas, M. (2013). *Youth and Public Policy in Estonia*. https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/uuringud/Youth_Public_Policy_Estonia_En.pdf
- National Youth Council of Ireland (2012). *“Assessment of the Economic Value of Youth Work”*. <https://www.youth.ie/wp-content/uploads/2019/01/Economic-Benefit-Youthwork-2012.pdf>
- OECD (2018). *Youth Stocktaking Report. Engaging and empowering youth in OECD countries – How to bridge the “governance gap”*. <https://www.oecd.org/gov/youth-stocktaking-report.pdf>
- Poliitikauuringute Keskus Praxis (2012). *Noorteseire aastaraamat 2011. Noored ja noorsootõõ*. <https://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlSHOGZmljisyMDEyLzA1LzE3LzA5XzU2XzA4XzQ0MF9OU0FfMj>

- Reiska, E. (2018). *Noorte sotsiaalne tõrjutus*. Tallinna Ülikool. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2018_RASI%20toimetised%20nr%203_Noorte%20sotsiaalne%20t%C3%B5rjutus_final.pdf
- Reiska, E., Roosmaa, E.-L. ja Oras, K. (2018). *Tõrjutuse sisu ja mõju noortele*. Tallinna Ülikool. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2018_RASI%20toimetised%20nr%202_T%C3%B5rjutuse%20sisu%20ja%20m%C3%B5ju%20noortele_final.pdf
- Statistikaamet (2019). *Eesti piirkondlik areng. 2018. Noored Eestis*. <https://www.stat.ee/valja-2018-eesi-piirkondlik-areng-2018>
- Taru, M., Pilve, E. ja Kaasik, P. (2015). *Noorsootöö Eestis 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni. Ajalooline ülevaade*.
- Unt, M. (2018). *Tööturu tõrjutuse pikaajsed mõjud: elukaarepõhise poliitika vajalikkus*. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2018_RASI%20toimetised%20nr%205_T%C3%B6%C3%B6turu%20t%C3%B5rjutuse%20pikaajsed%20m%C3%B5jud_final.pdf
- ÜRO (2015a). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
- ÜRO (2015b). *Resolution 2250*. <https://undocs.org/S/RES/2250>
- ÜRO (2018). *Youth2030: The United Nations Strategy on Youth*. https://www.un.org/youthenvoy/wp-content/uploads/2018/09/18-00080_UN-Youth-Strategy_Web.pdf